

ABŞERON BAĞLARINDA BİTƏN MEYVƏ AĞACLARINDA MÜŞAHİDƏ OLUNAN GÖBƏLƏK XƏSTƏLİKLƏRİ

Şəhla Abdullayeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, shahla-nasimi@mail.ru

Tədqiqat işi Abşeron yarımadasının Buzovna və Mərdəkan bağlarında aparılmışdır. İşin məqsədi son illərdə bağlarda bitən meyvə ağaclarının kütləvi şəkildə məhv olma səbəbinin araşdırılması olmuşdur. Tədqiqat zamanı müəyyən edilmişdir ki, Bakı bağlarında becərilən meyvə ağaclarının məhvinə bakteriyalar, viruslar, ən çox isə göbələklər səbəb olur. Fitopatogen göbələklər ağacların meyvələrini, yarpaqlarını, gövdələrini çürüdür, yaxud da ağacı tamamilə məhv edir.

Meyvə ağaclarına vurulan əsas ziyan patogen göbələklərdən gəlir. Göbələk sporları düşmüş yarpaqlarda, xəstə meyvələrdə, çatlarda və boşluqlarda qışlayır. Qışlamış sporlar, isti yaz havasında mitselinin hissələri bitkilərin vegetativ və generativ orqanlarının sağlam sahələrini tutaraq aktiv şəkildə çoxalmağa başlayır. Ən çox yayılmış və zərərli göbələk xəstəlikləri meyvə çürüməsi, toz kif, qara və digər xərcəng növləri, pas, qəhvəyi ləkə, sitosporozdur. Hər bir göbələk növü xarici simptomların təzahürünə görə birləşdirilə bilən özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir. Göbələk infeksiyası ayrı-ayrı yağlı şəffaf və ya yuvarlaq qırmızı, sarımtıl quru ləkələr, boz-ağ çiçəklər, toxunuşda müxtəlif məxmər, yarpaqlarda yuvarlaq formasıylar şəklində özünü göstərir. Yarpaqlar sarı rəng alır, qıvrılır, inkişafdan qalır. Böyüyən meyvələrdə ayrıca yuvarlaq ləkələr görünür. Meyvənin toxuması çürüməyə başlayır və ya odunlaşır, çatlara örtülür. Meyvələr budaqlarda mumiylənir və tökülür. Göbələk xəstəliklərinin yayılması üçün ən əlverişli şərt isti, rütubətli havadır.

Yarpaq mozaikası və ya yarpaqların alabəzək rəngdə olması bitkinin virus və bakteriyalarla yoluxması və qida maddələrinin çatışmaması ilə bağlıdır. Bu hal inkişaf prosesini ləngidir, ağacın zəifləməsinə səbəb olur.

Nekroz ayrı-ayrı orqan və toxumaların ölməsidir. Budaq və gövdənin nekroz xəstəliyi zamanı budaq və gövdənin üst təbəqəsində uzununa ölü qabıq zolağı yığılır. Bunlar göbələk və yoluxucu olmayan səbəblərdən də yarana bilər. Yoluxucu nekrozlar isə efitoriyaya səbəb ola bilər.

Mumiylanma meyvə və toxumlarda sklerotsilərin əmələ gəlməsi və ya onların göbələk stromasına çevrilməsi ilə bağlı müşahidə olunan xəstəlikdir.

Göbələklərin təmiz kulturalarını (fakultativ saprotroflar və fakultativ parazitlər) əldə etmək, sonrakı tədqiqatlar üçün onların canlılığını saxlamaq üçün müxtəlif qida mühitlərindən istifadə olunur. Konsistensiyaya görə maye və bərk qida mühitləri fərqləndirilir. Bu və ya digər növ qidalı substratın seçimi göbələk orqanizminin ehtiyaclarından və təcrübənin məqsədlərindən asılıdır. Sıx mühitlər duz məhlullarına və həllimlərə aqar (2-2,5%) və ya jelatin (10-15%) əlavə edilməklə, zərərət yarandıqda bərk cisimlərin (yonqar və s.) səthi qida məhlulları ilə nəmləndirilməklə hazırlanır. Sıx mühitlər göbələkləri təbii substratlardan təcrid etmək, ayrı-ayrı sporelardan kulturalar almaq (monospor təcridləri), sporulyasiyanın reproduktiv qabiliyyətini və xüsusiyyətlərini müəyyən etmək, sıx mühitlərdə böyümə üsulları ilə göbələkləri fərqləndirmək, ətraf mühit amillərinin və müxtəlif maddələrin təsirini öyrənmək üçün istifadə olunur. Böyük miqdarda spor toxumu hazırlamaq üçün boş mühitlərdən (taxıl, kəpək) istifadə edilir. Kulturalar təcrid olunduqdan və yad orqanizmlərdən vaxtında təmizləndikdən sonra təmiz kulturalar canlı vəziyyətdə saxlanılmalıdır. Onları saxlamağın ən sadə yolu müəyyən müddətdən sonra təzə aqar mühiti ilə sınaq borularına köçürməkdir. Yenidən əkilmə tezliyi göbələk növündən asılıdır və onun sağqalma müddəti ilə müəyyən edilir. Yenidən əkərkən əsasən sporları, spor yaratmayan formalarda isə koloniyanın marjinal zonasından miseliumu köçürürlər. Nəzərə almaq lazımdır ki, göbələklərin uzun müddət süni mühitlərdə becərilməsi kulturaların xassələrinin dəyişməsinə, xüsusən də patogenliyin itirilməsinə, aqressivliyin və virulentliyin azalmasına səbəb ola bilər. Saxlama üçün ən yaxşı mövcud

məhsullar seçilir. Kulturalar otaq temperaturunda və ya 4°C-də soyuducuda saxlanılır. Yenidən əkmə (kultura soyuducuda saxlanılırsa) daha az aparılır.

Alınmış nəticələr göbələklər haqqında faktiki material olub, məlumat bankı üçün faydalıdır və meyvə bağlarında bioloji baxımdan davamlı növlərdən istifadə edilməsini əsaslandıran qiymətli faktiki materiallardır. Bundan başqa, tədqiqat işində göbələklər haqqında verilən məlumatlar göbələklərin identifikasiyası, Azərbaycan mikoflorası üzrə kitabların hazırlanmasında istifadə üçün əhəmiyyətli ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Ağayeva T.S. Abşeronun quru subtropik meyvə bitkilərinin mikobiotası. Biologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, 2007, 22s.
2. Mahmudova S.İ., Muradov P.Z., Sadıqova D.O. Gəncə şəhərinin yaşıllaşdırılmasında istifadə edilən ağacların mikobiotası və onların patogen növlərinin ekobiologiyası // AMEA-nın Mikrobiologiya İnstitutunun elmi əsərləri, 2017, c. 15, № 1, s. 245-251.